

Costel-Ioan I. CIOBAN

coala Doctoral de Economie

Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor

Universitatea Alexandru Ioan Cuza Ia și

Gabriela-Liliana I. CIOBAN

Facultatea de Științe Economice și Administrație Publică

Universitatea Ștefan cel Mare Suceava

CRIZA ECONOMICĂ O ISTORIE MEREU ACTUALĂ

— Studiu empiric

Cuvinte cheie

Ciclu economic

Criză economică

Economie națională

Prosperitate

Progres

JEL Classification

A10, E30, F02

Abstract

The first three decades of the previous century have been strongly marked by ideological, political and existential disputes between countries, social classes and groups. Marxist ideas were being intensely promoted at the time, while the biggest dispute was more related to the way in which wealth was distributed across different social classes rather than the way in which value was created. However, the main theme of this study has a contemporary part; The attempt to make a comparison analysis between the economic situation of the 1930s and the current situation of the global economy can be justified using the social, economic, political and other related perspectives that an economic crisis can induce upon countries, organizations and individuals alike. The policies adopted eight decades ago by various governments, central banks and other public institutions, including the population's reaction along crisis years at the time could lead to a better understanding of such phenomena and the finding of further solutions in an attempt to overcome the current global economic crisis.

1. Contexte socio-economice la început de secol XX

La începutul secolului trecut, mai precis la momentul anilor '20, toate rile lumii erau marcate economic, social și psihologic, de experiența extrem de negativă a războiului care tocmai se încheiase; inflația, omajul și individualismul excesiv deveniseră repere curente în viața zilnică a cetățenilor în majoritatea țărilor capitaliste (vom vedea ulterior că și în anii '90 competiția din rile dezvoltate a fost dusă la extrem, în sensul că s-a încurajat individualismul excesiv, succesul bazat doar pe mecanisme pur speculative etc.; în plus, acest individualism excesiv a fost tratat dublat de imprudență).

Perioada primelor trei decenii din secolul trecut a fost marcată puternic de dispute ideologice, politice și existențiale între țări, clase și grupuri sociale; ideile marxiste erau promovate intens la acel moment (ele vor conduce la formarea fostului imperiu sovietic, ca stat socialist în 1918, cu toate consecințele cunoscute), disputa major fiind nu atât legată de „rata plusvalorii” (Marx, 1960), ca expresie a gradului de exploatare a forței de muncă decât de capital, cât mai ales legată de esența modului în care prosperitatea și averea generală se distribuia anual între diferite grupuri sociale. După cum vom vedea ulterior, se poate spune că, începând din anii '90 și până în 2007, în aproape toate țăările occidentale s-a produs o schimbare imperceptibilă în modul de distribuire a veniturilor în sensul că a scăzut treptat partea de prosperitate de care a beneficiat marea masă a salariaților (pe seama creșterii veniturilor pentru investitori, antreprenori și executivi). Este de amintit și faptul că la începutul secolului anterior exista un număr relativ redus de țări capitaliste impuse la nivel global (SUA, Anglia, Franța, Germania etc.), că se instituia imperiul sovietic, ca un pol de putere considerabil, în timp ce țări precum Japonia sau China de aveau o pondere nesemnificativă în comerțul internațional sau producția industrială.

Altfel spus, competiția globală de la acel moment se ducea îndeosebi între SUA, pe de o parte, ca primă putere industrială a lumii, și rile europene dezvoltate (Germania, Anglia, Franța, Olanda etc.). De asemenea, este necesar să amintim faptul că în perioada analizată majoritatea țărilor europene au abandonat standardul aur, în încercarea de a crește masa monetară pentru finanțarea războiului. Aadar, înainte, dar și după război, economiile europene erau relativ îndatorate și instabile (avem în vedere îndatorarea unei țări ca raport între totalul datoriei externe față de valoarea anuală a PIB-ului); singura excepție la acel moment era SUA, care a creditat rile europene, alături de furnizarea de alimente și echipament tehnic. (www.saylor.org)

2. Statistica anilor premergători „Marii Depresiuni” din '30; implicații și comentarii

În condițiile creionate anterior, credem că studiul are o anumită actualitate; încercarea de a pune în antiteză, printr-o analiză comparativă, aspecte de natură predominant istorică (anume situația economică a anilor '30 din secolul trecut) raportate la situația actuală a economiei globale, se justifică prin efectele sociale, economice, politice și de altă natură, pe care le induce o criză economică de proporții asupra țărilor, organizațiilor și indivizilor. De pildă, măsurile adoptate acum opt decenii de diferite guverne, bănci centrale și alte instituții publice, inclusiv reacția populației pe parcursul anilor de criză la acel moment pot conduce la o mai bună înțelegere a acestor fenomene și înțuirea unor soluții în încercarea de depășire a crizei globale actuale.

Într-o formulare sintetică, se poate spune că anii premergători Marii Depresiuni din 1929 (pentru principalele țări ale lumii la acel moment, adică SUA; rile europene etc.) au înregistrat un trend favorabil creșterii economice, nivelului de trai și ocupării, chiar dacă unii indicatori macroeconomici au avut o evoluție

oscilant . Totu i, ipoteza iminen ei unei crize economice în rândul statelor capitaliste la acel moment era larg cunoscut în cercurile guvernamentale, tiin ifice i academice ale vremii, începând cu primii ani de dup r zboi (chiar dac , dup caz, unii acceptau, iar al ii respingeau posibilitatea unei crize economice de propor ii). Survin aproape automat întreb ri de tipul: „De ce au ignorat guvernele de la acel moment ipoteze confirmate tiin ific de unii cercet ori?”.

Dintr-un alt unghi de vedere, amintim c teoria economic accept ast zi faptul c Marea Depresiune din '29-'33 a fost i r mâne deocamdat (compara ia cu actuala criz din 2008 nu poate fi decât par ial , intuitiv i bazat pe argumente predominant empirice) cea mai mare criz economic înregistrat de toate rile lumii până la acel moment, explicit fiind reflectat de principalele ri capitaliste. Altfel spus, criza invocat s-a reflectat asupra nivelului de trai din toate rile lumii, chiar dac diferit prin intensitate de la o ar la alta. În continuare ne vom rezuma la analiza situa iei socio-economice, pe baza datelor statistice privind SUA în prealabil instaur ii crizei economice.

3. Situa ia economiei Statelor Unite între anii '20 i '30

La acel moment economia american era relativ avantajat fa de Europa, urmare a consecin elor induse de încheierea r zboiului; timp de circa un deceniu, industria american s-a consolidat i, pe cale de consecin , a susținut prosperitatea american .(Milza, Berstein, 1998) De asemenea, antreprenorii americani au extins produc ia de mas i au redus succesiv costurile pentru bunuri ce erau considerate cândva a fi de lux i care nu erau accesibile pentru marea clas a muncitorilor; în decurs de circa un deceniu venitul real al muncitorilor americani a crescut semnificativ.(Jenkins, 1997)

În Tabelul nr.1 prezent m o serie de indicatori selectivi ce ofer o imagine sintetic privind evolu ia economiei americane între anii '20-'30; este cunoscut faptul c i pentru SUA, dar i pentru Europa, cre terea economic s-a datorat în mare m sur cre terii produc iei industriale. F r a detalia indicatorii statistici invoca i, este de men ionat trendul relativ ascendent al economiei SUA, cât i faptul c veniturile reale per salariat au crescut semnificativ (exemplific m: creșterea producției de automobile de la 1,9 milioane de unit ți în 1920 la 4,5 milioane în 1929; cre terea producției de aparate de radio; expansiunea industriei chimice; consolidarea industriei cinematografice, descoperirea de noi z c minte de petrol etc.).

A adar, se poate spune c urmare a contribu iei industriei la cre terea economic de ansamblu, al turi de impunerea altor sectoare din domeniul serviciilor, economia american a devenit prima putere pe scena global la momentul anului 1929; SUA furniza aproape jum tate din produc ia industrial a lumii la acel moment i sprijinea activ introducerea inven iilor/inova iilor în toate domeniile economice.(Popescu, 2004)

Pentru a în elege contextul economic, financiar, bancar i speculativ ce a precedat Marea Depresiune din anii '30 în SUA (apoi i în celelalte ri ale lumii) este nevoie s amintim succint comportamentul Fed (Federal Reserve System, ca echivalent pentru Banca Central a SUA) i maniera în care a fost manipulat /gestionat rata dobânzii de scont, ceea ce influen eaz direct masa monetar în sistem i accesul la credite din partea firmelor i a popula iei. De i similaritatea r mâne incomplet (ea trebuie s in seama de contextul din anii 2000 i alte instrumente speculative ap rute pe pie ele financiare), comportamentul acelea i agen ii Fed a urmat un „scenariu” relativ comparabil în perioada dintre anii '90 i 2007.

În perioada primului R zboi Mondial, Fed, proiectat inițial ca mijloc de evitare a panicilor bancare și de facilitare a comerțului, a susținut prin strategii sofisticate de emisiune monetară finanțarea cheltuielilor de război. Până la finele războiului, SUA luase locul Marii Britanii ca principal centru financiar la nivel mondial, iar Fed devenise „... o forță independentă importantă care modela structura lumii monetare”.(Friedman, 2009) Fed a continuat să recurgă la aceste emisiuni „subtile” de monedă și după încheierea războiului, alimentând astfel consistent inflația, dar „protejând” publicul larg împotriva temerilor legate de inflație (prin mesaje transmise voic către publicul larg). Conform cu Friedman, subînțelegem că emisiunea „subtilă” de monedă către Fed a finanțat inițial costul întregului efort de război al SUA și deficitul survenit astfel în bugetul administrației publice; circa o treime din inflația determinată de implicarea SUA în război s-a manifestat propriu-zis ceva mai târziu în timp. Primul semn că politica Fed mergea într-o direcție eronată a fost scurta recesiune din 1920-1921, survenită în SUA (dar și în alte țări europene); ulterior, mecanismul subtil aplicat de Fed de a încuraja creditul și a preveni inflația excesivă (simultan) s-a „prăbușit” după circa opt ani.

În Tabelul nr.2 prezentăm evoluția masei monetare totale în economia americană începând cu 1921 și până în 1929 (cu mențiunea că acesta este un indicator agregat, care include la rândul său masa creditului emis de bănci, valoarea depozitelor atrase etc.).

După cum se observă din Tabelul nr.2 masa monetară în economia americană s-a dublat cu aproximație din 1921 până în 1929; aceasta confirmă opinia lui Friedman, în sensul că Fed și-a continuat politica monetară și comportamentul chiar în situația în care era evident că ritmul de creștere al economiei urma să încetinească. Înspre finele celui de-al treilea deceniu al secolului XX, se poate spune că euforia boom-ului economic era prezent în SUA;

există o dobândă de referință foarte scăzută care determinase o creștere substanțială a masei monetare; creșterea masei monetare a devansat ritmul de creștere a economiei reale, fapt care înseamnă presiuni inflaționiste.

În anii 1928-1929 se înregistrează un apogeu al creditelor ieftine, ușor de obținut, în toată societatea americană; acest lucru a încurajat speculațiile inclusiv tendința către consum și obținerea unor venituri „mai mari” într-un timp cât mai scurt posibil; în acel context, segmente tot mai mari ale populației s-au implicat în speculații cu hârtii de valoare ce nu erau garantate în active tangibile.(Galbraith, 1977) Urmare a aspectelor arătate, Indicele Dow Jones al bursei din New York, a crescut cu 230%, respectiv de la 166 de puncte în martie 1926 până la 381 de puncte, în septembrie 1929.(Bierman, 1991)

În perioada dintre 1919-1929 rata medie a creșterii productivității muncii în SUA a fost de circa 5,4% (față de o medie de 1,2% în anii anteriori), iar rata medie a productivității capitalului a fost de circa 4,2% (față de o creștere negativă în anii anteriori).

La momentul creionat de către noi privind economia americană (anii 1928-1929) devenise predictibil faptul că economia reală ar fi putut să reacționeze „violent”; creșterea economică bazată pe politici monetare și încurajarea tendințelor individualiste nu putea continua la nesfârșit; Fed a fost nevoită să intervină, însă a acționat sub presiunea timpului și a contextului electoral de la acel moment.(Rothbard, 2008) Mai precis, Fed a încercat să reducă treptat masa monetară din economie, pentru a tempera tendințele speculative de la acel moment, măsurile adoptate au fost însă rămân discutabile în istoria economică (statul a încercat să interzică acordarea de credite în scopul speculativ, pe datorie, fără garanții etc.).(Laspierre, 1960) În plus, Fed a majorat rata scontului de la circa 3 % (1928) până la 6% în august 1929, ceea ce

a dus la o anumit reducere a masei monetare în sistem; rata de cump rare pentru anumite titluri a r mas îns în jur de 5,2% (a fost un e ec încercarea de a scumpi creditul pentru anumite opera iuni i a-l men ine ieftin în acela i timp pentru alte opera iuni).(Rothbard, 2008)

Pie ele bursiere, la rândul lor, au r spus „violent” la unele politici guvernamentale; pr bu irea pre urilor activelor i a cota iilor ac iunilor au indus o contrac ie puternic a economiei reale, adic apari ia marii „crize economice” (The Great Crash, 1929).(Galbraith, 1954)

În fine, mai este de men ionat faptul c anul 1928 a fost an electoral pentru SUA i c , pentru deciden ii politici, întotdeauna o perioad de infla ie moderat este relativ cu mult mai popular decât o perioad de recesiune economic ; rile europene la acel moment se confruntau i ele cu tendin e infla ioniste i încercarea de a men ine omajul sub control (rela iile SUA –Europa erau relativ divergente privind etalonul aur, stabilitatea valutelor etc.).

4. Economia global i “Marea Depresiune” din 2008. Contexte socio-economice la început de secol XXI

Între anumite caracteristici specifice societ ii post-capitaliste la început de secol XXI, inând seama de optica unor anali ti consacrâ i (Drucker, 1988; Samuelson, 2000; Stiglitz, 2005; Roubini, 2010 .a.), amintim urm toarele aspecte:

Dup o prosperitate economic f r precedent de circa cinci decenii, dup dep irea câtorva recesiuni u oare (cele din anii '70, '80 etc.), guvernele i b ncile centrale au încurajat treptat, voluntar sau nu, organiza iile de afaceri i indivizii, deopotriv , c tre consum actual pe seama unor venituri viitoare i, implicit, c tre un individualism excesiv. Competi ia, privit i în eleas ca esen i motor al progresului în societatea capitalist ,(Samuelson, Nordhaus, 2000) a devenit treptat o competi ie doar pentru bani, derulat în scop predominant speculativ; treptat, distinc ia între „bine” i mai „pu in bine” în rile capitaliste a

devenit neclar i a condus la o distribuie non-echitabil a veniturilor între grupuri sociale (distinc ia men ionat îl parafrazeaz pe Sedlacek, care discut de economia „binelui” i a „r ului”)(Sedlacek, 2011)).

Actuala hart economic a lumii a suferit schimb ri majore fa de situa ia ce exista acum un secol, în sensul c doar SUA i-a men inut suprema ia economic , cu un PIB anual de circa 15.000 miliarde USD, urmeaz China, cu un PIB de circa 8.000 de miliarde USD i Japonia, cu un PIB de circa 5000 miliarde USD; între principalele state membre ale UE, economiile cele mai puternice au fost i au r mas Germania, Anglia, Fran a.

Între alte evenimente majore ce au marcat istoria postbelic (al turi de R zboiul din Vietnam, încheierea R zboiului rece, destr marea imperiului sovietic etc.) este de amintit rolul major ce revine ast zi Uniunii Europene, cu 28 de state membre i care privit ca bloc federativ controleaz circa o p trime din PIB-ul mondial (www.unctadstat.unctad.org); în ceea ce prive te ponderea UE în comer ul interna ional, ISD atrase i opera iunile de pe pie ele bursiere i financiare ale lumii, se poate spune c ea oscileaz în jur de o treime.(www.unctadstat.unctad.org) Chiar dac exist i se vor men ine discrepan e substan iale între rile mai bogate ale UE i rile relativ mai s race ale blocului comunitar, este evident faptul c UE a devenit un pol de putere economic în structura c ruia criza global din 2008 s-a reflectat diferit pe grupe de ri. De asemenea, se poate spune intuitiv c adoptarea monedei Euro la nivelul UE a creat un tip de „competi ie suplimentar ” în mecanismul specific pie elor financiare interna ionale, îndeosebi între Euro i USD, pe de o parte, cât i între Euro i alte valute, pe de alt parte. Survine implicit întrebarea: „A influen at apari ia crizei globale acest spor de competi ie dintre diferite valute sau, dimpotriv , rivalitatea dintre Euro i USD explic par ial

momentul/contextul anului 2007 la nivel global?”.

Actualmente, într-o m sur mult mai mare fa de situa ia care era în urm cu opt decenii, rile lumii trebuie s gestioneze, fiecare în parte, un volum mare al datoriei publice externe, cât i al datoriei publice interne; dac acest indicator se determin ca pondere fa de PIB-ul unei ri, atunci se poate spune c situa ia este îngrijor toare inclusiv pentru ri precum SUA , Fran a, Spania, Portugalia, Italia etc.

Începând cu anii '90 i pân în prezent, societatea postcapitalist în ansamblul ei (cât i pe principalele ri dezvoltate, în parte) a reliefat dileme noi cu privire la mecanismul de producere i distribuie a prosperit ii între indivizii ce o compun, pe organiza ii i grupuri sociale; valorile progresului de care discut Toffler (Toffler, 1995) s-au confirmat, credem noi, cel pu în pân la momentul apari ieii computerului i a internetului. Odat cu revolu ia informa ional i exploatarea cuno tin elor ca resurs distinct , guvernele i organiza iile încearc s identifice al i factori generatori de cre tere economic i progres social.

Au survenit noi convergen e în via a economic na ională/interna ională ca urmare a transform rilor structurale, cantitative i calitative, produse în gândirea i comportamentul oamenilor, în mecanismele și structurile organiza ionale și func ionale ale economiei, în cercetarea știin ifică și tehnologică, în politică, în mediul înconjurator. În societatea postcapitalist actual au survenit mai multe „modele”, ca esen a strategiilor promovate de diferite ri pentru a accede la dezvoltare (bazate pe exporturi, pe procese integra ioniste, pe accesul la cercetare i exploatarea cuno tin elor, etc.); oricare ar tipul de „ecua ie” a dezvolt rii aplicat de o ar ea include simultan avantaje i dezavantaje, contexte favorabile i mai pu în favorabile etc.(Snick, 2008, Roubini, 2010) Altfel spus, reg sim ast zi în arhitectura

economiei globale mai multe patternuri ale dezvolt rii socio-economice; ele se întrep trund i/sau condi ioneaz cu matricea cultural a fiec rei ri, cu fenomenul de migra ie, dar i cu aspecte politice, militare, de guvernare i cu influen e induse de tehnic i tehnologii. Pe de o parte, statul tradi ional tinde s piard unele dintre atribu iile obi nuite, specifice puterii sale (de pild , în cadrul UE sau a altor procese integra ioniste); pe de alt parte, îns , statul modern gestioneaz anual bugete ce echivaleaz adesea cu o treime din PIB-ul unei ri. În contexte de dezechilibre socio-economice, de tipul a ceea ce am numit crize economice profunde, statul r mâne singurul punct de sprijin pentru milioane de persoane i/sau familii.

Începând cu anii '50 ai perioadei postbelice i pân în prezent, am asistat i asist m la o accentuare a interdependen elor între ri i, pe cale de consecin , la un proces de globalizare a afacerilor, a competi ieii, a cooper rii între ri etc.; tot mai mul i autori discut de un proces de globalizare ce se reflect asupra indivizilor, familiei i organiza iilor.

La nivel global, liberalizarea comer ului și reducerea barierelor vamale între cele circa 160 ri membre GATT/OMC, al turi de acorduri de integrare regional dup modelul aplicat de UE, au condus la dezvoltarea schimburilor i accentuarea interdependen elor. În plus, extinderea puterii i influen ei corpora iilor multina ionale (f r a nega influen ele benefice ale acestor entit i privind difuzarea unor tehnologii, a unor cuno tine, a unor modele de management, crearea unor locuri de munc etc.) a accentuat caracterul global al competi ieii i cel al cre terii economice anuale. În sfâr it, factorii de natur tehnic i tehnologic (Internetul, comunica iile wireless, industria avia ieii etc.), al turi de politicile liberale promovate de guvernele occidentale pe parcursul fazelor ascendente ale ciclului lui Kondratieff, au avut drept rezultat o interdependen f r

precedent între industrii din diferite ri, b nci, finan e i pie e bursiere din diverse p r i ale lumii.

Este dificil de formulat o concluzie unitar privind rela ia dintre modelul de dezvoltare a unor ri ce s-au sprijinit pe exporturi (Japonia, Coreea de Sud, China etc.) i situa ia lor actual în context de criz economic , adic un eventual grad de „vulnerabilitate” ce a survenit pentru diferite ri. (Snick, 2009)

Rezolvarea problemelor, semnelor de întrebare i identificarea unor solu ii pentru dep irea perioadei de criz (a a cum argumenta Keynes cu opt decenii în urm) a devenit ast zi posibil , confirm deciden ii guvernamentali, prin consult ri multilaterale, demers în care SUA, Japonia, China i Uniunea European au un rol foarte important.

În contextul declan rii crizei globale din 2008, rela iile economice dintre principalii „actori” statali ai lumii ridic deja anumite semne de întrebare; SUA r mâne prima economie a lumii, dac înem seama de valoarea anual a PIB-ului, de ponderea mic a exporturilor în total PIB i al i indicatori similari; ea este îns „amenin at ” de o datorie extern total ce dep e te deja valoarea PIB-ului anual. Pe de alt parte, UE s-a impus deja ca „actor” economic global (prin valoarea cumulata a PIB, ponderea în comer ul interna ional etc., dup cum am ar tat anterior), îns unele state membre ale UE trebuie s gestioneze datorii publice de valori foarte mari, ce dep esc deja PIB-ul rilor în cauz (Grecia, Portugalia, Spania etc.); Comisia European a reu it doar într-o anumit m sur s g seasc solu ii la criza economic global survenit .

5. Declan area crizei globale din 2008 în economia american

În contextul economiei globale de ast zi, al unor interdependen e f r precedent între rile lumii (a a cum am mai amintit), între indivizi i organiza ii, criza global declan at în 2008 în economia american (în fapt, momentul declan rii a fost

ultimul trimestru al anului 2007) s-a extins cu repeziciune, chiar dac nu cu aceea i intensitate, pe întreg mapamondul. Ipo teza survenirii unei crize, adic a ceea ce am numit o „mare depresiune” c tre finele secolului trecut, era îndeob te cunoscut de guverne, b nci centrale, diferite agen ii guvernamentale; numeroase studii invocau aceast ipotez clar i explicit (Röpke, 1936; Schumpeter, 1939; Mitchell, 1954; Friedman, 1987; Samuelson, 2001 etc.), ciclurile economice fiind aproape unanim acceptate ca parte din dinamica economiilor capitaliste (Juglar, 1862; Kondratieff, 1925; Kuznets, 1930; Schumpeter, 1939 etc.). „Singura surpriz legat de criza economic din 2008, spune Stiglitz, a fost faptul c i-a surprins pe atât de mul i”; de aceast dat criza s-a declan at pe pia a imobiliar i în sectorul bancar ce a finan at aceast pia , întrucât circa dou treimi din economia american a ajuns s depind de imobiliare (construc ia de locuin e, dotarea, achizi ionarea, împrumuturile cu ipotec pentru consum etc.). (Stiglitz, 2010)

A adar, în anii '30 punctul de plecare a crizei a fost pia a financiar i c derea bursei de valori din New York; în prezent criza declan at a avut ca punct de plecare „bula” speculativ de pe pia a imobiliar i conexiunea ei direct cu pia a bancar . Abrogarea legii Glass –Steagall în 1999 a relaxat acordarea de credite imobiliare i a încurajat fuziunile între b nci pentru a ajunge în situa ia în care se consider c o banc este prea mare pentru a ajunge la faliment („too big to fail”; aceast lege a fost adoptat de administra ia Roosevelt la trei ani dup dep irea crizei anterioare). Estim rile arat c pân în 2003 circa 9 milioane de americani au devenit proprietari în decurs de un deceniu, datorit cre terii exponen iale a creditului ipotecar de prim calitate (denumit „prime”), dar i a creditului ipotecar în condi ii de risc (denumit „subprime”); ulterior, dup apari ia crizei i pân în prezent, milioane de familii americane i-au pierdut locuin ele în favoarea b ncilor,

cel mai adesea ca urmare a omajului. (Peicuti, 2011)

În Graficele nr.1 și nr.2 prezentăm evoluția ratei anuale de creștere a PIB și a omajului în SUA pentru perioada 2000-2012. Datele statistice arată o „prăbușire” a economiei americane începând cu anul 2008 și până în prezent, chiar dacă au survenit și unele momente (trimestre sau ani) ce arată o tendință de stabilizare sau revigorare economică; rata anuală de creștere a PIB a devenit negativă în 2009, apropiindu-se de -4%, în timp ce omajul oficial a atins circa 16 milioane de persoane. Dacă înem seamă și de alți indicatori ai economiei americane pentru aceeași perioadă, se constată că începând cu 2008, numărul anual de falimente înregistrate a oscilat între 40.000 și 60.000; în același timp, datoria totală a guvernului central (extern și intern, cumulată) a depășit 100% din valoarea PIB-ului anual; indicatorii invocă și creionează o imagine suficient de clar privind impasul actual al economiei americane, chiar dacă SUA continuă să rămână prima economie a lumii (așa cum era și în anii '30 ai secolului trecut).

Conform unor studii sub egida OECD, „rădăcinile” crizei economice actuale în de modul în care marile bănci americane și europene au gestionat fluxuri de fonduri provenind din rile emergente ale Asiei în faza ascendentă a ciclului economic (anii '70-'90); investițiile în imobiliare cu grad ridicat de risc s-au dovedit ulterior plasamente toxice ce au generat falimente bancare de răsunet. (Keeley, Love, 2010) Mai mult, studii similare arată că aceleași tendințe speculative și investiții în imobiliare cu grad foarte mare de risc s-au regăsit deopotrivă în toate rile dezvoltate, respectiv SUA, Japonia și Europa; consecința ce a urmat, adică „prăbușirea” burselor din New York și din Europa, face perfect comparabilă această criză economică cu ceea ce s-a întâmplat în 1929 (doar cauza, adică „picătura de apă” ce a inițiat crăhul financiar este ușor diferită!). Altfel spus, acțiunea băncilor

centrale și manipularea dobânzilor de refinanțare pentru băncile comerciale în întreaga perioadă dintre anii '90-2007, remarcă fiind valabilă pentru toate rile dezvoltate, apare astăzi ca fiind extrem de discutabil. După circa un deceniu de creștere economică „forțată”, adică non-sustenabil pe termen lung, așa cum argumentează Stiglitz și alții, atât pentru SUA, cât și pentru alte rile dezvoltate, declanșarea crizei economice era oarecum previzibilă; faptul că ea a survenit inițial tot în SUA, din nou, a fost predominant, o chestiune conjuncturală; în egală măsură, criza ar fi putut să survină inițial în Europa, Japonia sau oricare altă țară dezvoltată. Tot mai multe opinii converg către ideea că înspre momentul 2006-2007 intervenția Fed pe piața financiară americană nu ar fi avut nici un rezultat; odată declanșată, criza economică s-a repercutat asupra economiilor de pe piața comunitară (și la nivel global), chiar dacă la momente și cu intensități diferite (doar retoric se poate spune că SUA a „exportat” și criza anterioară și cea actuală). În fapt, astăzi mai mult decât oricând în trecut, îndeosebi cu referire la situația dintre anii '90-2007 în SUA (remarcă valabilă și pentru Europa, Japonia etc.), „sărăcia în sânul abundenței” (Young, 2003) nu mai poate fi acceptată ca o stare de normalitate.

6. Concluzii

Amintim că în 1936, acceptând nominalizarea pentru a candida din nou la președinția SUA, Roosevelt a făcut o remarcă memorabilă (ca esență a oricărei crize economice de amploare); tiam, spunea el, că individualismul dublat de imprudență este „rău” sub raport etic și a sosit momentul ca individualismul dublat de imprudență să fie „rău” și pentru economie. (Krugman, 2009) Această mențiune a fost formulată de Roosevelt însă abia la circa trei ani după ce SUA depășise treptat Marea Depresiune din '29-'33. Situația a fost însă cu totul diferită, chiar opusă, în perioada anilor ce au precedat momentul de debut al crizei din

1929; anterior, administrația americană transmitea publicului larg un mesaj extrem de „liniștitor” privind puterea, încrederea și viitorul economiei americane. În decembrie 1928, președintele Coolidge își susținea mesajul său anual în fața legislativului american cu privire la starea uniunii de la acel moment; în plan intern, spunea el, federația înregistrase o prosperitate record, iar ara trebuie să privească prezentul cu satisfacție și să anticipeze viitorul cu optimism (la acel moment). (Galbraith, 1954) Realitatea următorilor cinci ani din economia și societatea americană au contrazis în totalitate mesajul și optimismul administrației SUA. Cum se poate explica logic un ecart atât de mare între optica guvernamentală și starea de fapt a economiei reale? Am generalizat în mod voit întrebarea anterioară întrucât, deși diferit de la o parte la alta, se poate afirma că și în Europa guvernele au manifestat o „opacitate” similară în anii premergători crizei din 1929. Optimismul pentru anii următori în Europa era cel mult umbrat de ipoteza unor noi confruntări militare. Mai mult, urmând parcă un „scenariu” redactat înapoi de cursul istoriei, guvernele țărilor dezvoltate, deși au dispus de multiple semnale și informații privind declanșarea unei posibile crize (începând cu anul 2000, economiști precum Roubini, Stiglitz etc. au argumentat despre ipoteza declanșării unei crize la nivel global), au preferat să trimită mesaje optimiste către populație în întreaga perioadă dintre anii '90 și 2007. Optica economiștilor în decursul timpului, cu privire la cauzele/factorii ce generează ciclurile economice, cât și cu privire la cauzele/factorii ce generează crizele economice, s-a amplificat foarte mult și a înregistrat succesive modificări de conținut și de nuanță. Evident, acest demers rămâne unul esențial și prealabil, în încercarea de a atenua manifestarea unor recesiuni economice profunde în orice țară a lumii. „Marii dușmani ai stabilității capitaliste, spune Krugman, au fost dintotdeauna războiul și recesiunea profundă”. Marea

criză din anii '30 a ridicat întrebări majore privind capitalismul și democrația dar totuși capitalismul a supraviețuit și a înregistrat apoi o lungă perioadă de prosperitate. (Krugman, 2008)

Există mai puține situații în care analiștii cunoscători încearcă să argumenteze că ciclurile economice trebuie să fie acceptate ca o realitate permanentă în dinamica economiilor capitaliste. Acceptarea diferitelor tipuri de cicluri (Kondratieff, Juglar, Kuznets etc.) nu echivalează însă cu ideea că și crizele economice, subînțelegând o depresiune de lungă durată, ar trebui să fie acceptate ca realitate curentă în trendul urmat de economia țărilor dezvoltate. În anii '70, economistul Robert Lucas argumenta că recesiunile au drept sursă neînțelegerile temporare între salarii și companii privind „costul” forței de muncă, respectiv veniturile (neînțelegeri generate, la rândul lor, de modul în care se reflectă inflația sau deflația într-un anumit sector al economiei). Mai important, Lucas crede că orice încercare de a „lupta” împotriva ciclurilor economice este mai degrabă contraproductivă pentru guverne, organizații și indivizi. Cu alte cuvinte teoria economică actuală ar trebui să se focalizeze în direcția identificării unor soluții pentru atenuarea și gestionarea crizelor economice, în sensul manifestării lor doar sub forma unor recesiuni moderate similare celor din anii '70, '80 ce au survenit în SUA, Europa și alte țări. Evident, nu este posibil și nici de dorit însuși un studiu dissociat al crizelor economice, adică „rupt” de forțele și caracteristicile ce definesc mișcarea ciclică a unei economii. La momentul analizei noastre comparația între cele două „Mari Depresiuni” (criza actuală din 2008 față de cea din anii '30) nu poate fi una complet întrucât recesiunea actuală se anunță a fi cu mult mai profundă față de ceea ce anticipau guvernele, băncile centrale sau diferiții lideri de opinie. În plus, realitățile social-politice de astăzi (UE ca bloc comercial integrist, destrămarea URSS,

impunerea unor ri precum Japonia, China sau India etc.), al turi de complexa problematic a datoriilor mari acumulate de unele state ale lumii, de interdependen a f r precedent între rile lumii (comunica ional , tehnic , financiar etc.), complic în mod indubitabil orice încercare de analiz „fa în fa ” a celor dou crize economice.

Este cunoscut faptul c , la începutul secolului XX, mare parte din for a de munc din rile capitaliste ale momentului era ocupat în agricultur i locuia în mediul rural, cu toate implica iile ce pot fi asociate. În fapt, succesul capitalismului ca sistem sau model economic a urmat îndeaproape schimbarea survenit treptat în rândurile for ei de munc din industrie i servicii (fa de agricultur), în paralel i simultan cu cre terea rapid a gradului de urbanizare a popula iei unei ri. A a cum remarc S. Young (care pledeaz pentru un capitalism moral) democra ia în rile capitaliste s-a n scut în ora ele comerciale i a urmat îndeaproape „valul” revolu iei industriale, începând cu Londra, ca avangard pentru apari ia clasei de mijloc i a echilibrului între puterile statului; pentru mai mult de dou secole pie ele, comer ul i produc ia manufacturier au mers mân în mân cu democra ia i consolidarea statului capitalist.(Young, 2003)

În perioada anilor '20 din secolul trecut mare parte din for a de munc din SUA, Japonia i principalele ri ale Europei era ocupat în agricultur . În jurul anului 1950 în SUA doar circa 20% din muncitori mai lucrau în agricultur , în timp ce procentul similar pentru Japonia dep ea 50% iar în prezent doar un procent minim de 2-4% din totalul for ei de munc din SUA, Japonia i alte ri occidentale (Europa) mai lucreaz în agricultur i locuie te în mediul rural.(Drucker, 2002) Concluzia ce rezult din datele invocate are o semnifica ie aparte pentru economia României, ar în care circa o jum tate din popula ie locuie te în mediul rural i în care un procent însemnat din totalul for ei

de munc înc lucreaz în agricultur (trebuie inut seama i de faptul c circa 3 milioane de persoane, majoritatea apte de munc , au emigrat în str in tate). A adar, strategiile macroeconomice de orice tip pentru ara noastr , inclusiv cele conexe privind atragerea de fonduri de la UE, trebuie s in seama de realit ile sociale, bune sau mai modeste, ce definesc România în momentul de fa . Acea i remarc r mâne valabil pentru orice strategie ce vizeaz atenuarea/dep irea actualei crize globale de c tre ara noastr . Problematica apari iei, manifest rii i mecanismelor de gestionare a crizelor economice a fost i r mâne un subiect major, de interes în întreaga teorie economic , începând cu Adam Smith i pân în prezent, chiar dac ini ial teoria a discutat despre echilibrul economic i mi carea ciclic a economiilor capitaliste. Între alte concluzii care se impun este de subliniat ideea, cunoscut în teoria economic , conform c reia mi carea ciclic /sinuoas în evolu ia în timp a unei economii dezvoltate apare ca fiind o mi care fireasc , natural (oricare ar fi cauzele sau for ele ce o determin). În ceea ce prive te “criza economic ”, prin antitez fa de mi carea ciclic ce trebuie acceptat ca fiind fireasc în dinamica economiilor capitaliste, perioadele de producere i manifestare a unor fenomene socio-economice de acest tip par a fi o excep ie nedorit , o situa ie de dezechilibru major care poate i trebuie s fie, în bun m sur , atenuat (diferit de la o ar la alta, func ie de cum reac ioneaz i se comport oamenii i institu iile create de c tre ei pentru a sus ine func ionarea unor sisteme democratice).

A a cum consemneaz analizele de istorie economic dep irea Marii Depresiuni din '29-'33 în toate rile capitaliste importante ale acelu moment nu ar fi fost posibil f r sprijinul direct, activ i sus inut al guvernelor, b ncilor centrale i altor institu ii publice; aceasta chiar dac politicile publice propriu-zise i strategiile macroeconomice, cât i scopurile i

resursele financiare alocate au fost semnificativ diferite de la o ar la alta. Prin urmare, există suficiente argumente de ordin istoric, tiințific și empiric care conduc la concluzia că nici depirea actualei crize globale din 2008 nu va putea avea loc, în niciuna din rile afectate (valabil și pentru România), fără sprijinul direct, activ și susținut al guvernelor și băncilor centrale.

În alt ordine de idei, acceptarea intervenției statului în contexte de criză economică nu echivalează cătuși de puțin cu o non-susținere a mecanismului de piață, a competiției ca factor de progres, adică a mecanismului capitalist de obținere și distribuire a prosperității între grupurile sociale ale unei țări (începând cu anii 30 și până în prezent, relația dintre individ și statul capitalist democratic s-a schimbat fundamental; statul a fost acceptat ca fiind necesar, înșur perioadele de prosperitate au condus la inegalități în distribuirea veniturilor pe grupuri sociale). Așa cum argumentează Paul Krugman, statul trebuie să intervină în situații de criză, să adopte reglementări noi atunci când survin dezechilibre macroeconomice; „nu orice măsură de reglementare iese din perimetrul pieții. Dimpotrivă, rămânem în interiorul ei și îi regândim regulile fără a-i pune în discuție valențele stimulativе, optimizante și autoreglatorii, plus capacitatea de a produce bogăție, de necontestat și incomparabil cu a altor instituții. Pe această linie, imperativul intervenției masive a statului spre a lupta cu „forțele oarbe ale pieții” riscă două lucruri: să trimită în derizoriu o instituție care, chiar în atare momente, nu merită anatemizat; să ajute la compromiterea ireversibilă a arbitrarului, în speță a statului. Este greu, dacă nu imposibil, de demontat azi, o analiză care, prin concluzii, reclamă prezența statului. N-ai cum să convingi că nu-i nevoie de pompieri când focul e deja încins. Era de preferat ca scânteia să nu aprindă nimic; era bine ca piața să fie lăsată să rezolve problema înainte de a stârni panica. După ce focul se aprinde,

intervenția devine „necesară.” (Krugman, 2007) Problema de fond nu este însă de ce statul intervine acum ci de ce s-a ajuns în situația care necesită o astfel de intervenție?

Bibliografie

- [1] *** The European Economy in the Interwar Period, The Saylor Foundation, www.saylor.org
- [2] Alvin Toffler, Războiul și antirăzboi. Supraviețuirea în zorii secolului XXI. Editura Antet, București, 1995
- [3] Alvin Toffler, Powershift. Puterea în mâinile noastre, Editura Antet, București, 1995
- [4] David M. Snick, Geithner's Last Laugh, The Washington Post, June 9, 2009
- [5] David M. Snick, World Is Curved: Hidden Dangers To The Global Economy, Penguin Group, 2008
- [6] Dominique Laspiere, Le jeudi noir de Wall Street, Editura Dunoel, Paris, 1960
- [7] Drucker Peter, Managing in the Next Society, St. Martin Press, 2002
- [8] Galbraith, J. K., The Great Crash 1929, Houghton Mifflin Company, 1954
- [9] Harold Bierman, The Great Myths of 1929, Greenwood Press, 1991
- [10] Jenkins Philip, O istorie a Statelor Unite, București, Ed. Artemis, 1997
- [11] John Keneth Galbraith, The Age of Uncertainty, British Broadcasting Corporation (BBC), London, 1977
- [12] Keeley B, Love P., From Crises to Recovery. The Causes, Course and Consequences of the Great Recession, OECD Insights, 2010
- [13] Marx Karl, Das Capital, Verlag von Otto Meissner, Hamburg, 1867; traducere în limba română Capitalul, Editura Politică, București, 1960
- [14] Milton & Rose Friedman, Liber să alegi, Editura Publica, București, 2009
- [15] Milza P. și Berstein S., Istoria secolului XX, vol.I, București, Editura All, 1998
- [16] Paul Krugman, The Conscience of a Liberal, W.W. Norton Company, New York, 2007
- [17] Paul Krugman, The Conscience of a Liberal, W. W. Norton & Company, New York, 2009
- [18] Paul Krugman, The Return of Depression of Economics and the Crisis of 2008, W.W. Norton, 2009; traducere în limba română Întoarcerea economiei declinului și criza din 2008, Editura Publica, 2009
- [19] Peicu și Cristina, Lumea în criză. Erorile sistemului, Editura Polirom, 2011
- [20] Popescu Gheorghe, Evoluția gândirii economice, Editura Academiei Române și Editura Cartimpex, Cluj-Napoca, 2004
- [21] Rothbard M.N., America's Great Depression, Ludwig von Mises Institute, 2008

- [22] Roubini Nouriel, Stephen Mihm, *Economia Crizelor*, Editura Publica, Bucure ti, 2010
- [23] Samuelson Paul A., William D. Nordhaus, *Economie Politic*, Editura Teora, Bucure ti, 2000
- [24] Sedlacek Tomas, *Economics of Good and Evil: The Quest for Economic Meaning from Gilgamesh to Wall Street*, Oxford University Press, 2011; traducere *Economia binelui i a rului*, Editura Publica, 2012
- [25] Soue, George, *Prosperity Decade from War to Depression: 1917 – 1929*, New York, Rinekart and Winston, 1964
- [26] Stiglitz, Joseph, *Free Fall: America, Free Markets and the Sinking of the World Economy*, 2010; traducere în limba român *În c dere liber*, Editura Publica, 2010
- [27] Young Stephen, *Moral Capitalism: Reconciling Private Interest with the Public Good*, 2003; traducere în limba român *Capitalism moral: o reconciliere a interesului privat cu binele public*, Editura Curtea Veche, 2008
- [28] www.unctadstat.unctad.org
- [29] www.tradingeconomics.com

Tabel 1
Indicatori selectivi privind evoluția economiei americane între anii '20-'30

Anul	Producția Industrială (%) 1929 = 100	Prețul cu ridicata (%) 1926 = 100	Venitul Național (miliarde USD)	Venitul real pe locuitor (USD, preurile anului 1929)
1921	58	97,6	59,4	522
1922	73	96,7	60,7	553
1923	88	100,6	71,6	634
1924	82	98,1	72,1	633
1925	90	103,5	76,0	644
1926	96	100,0	81,6	674
1927	95	95,4	80,1	674
1928	99	96,7	81,7	676
1929	100	95,3	87,2	716

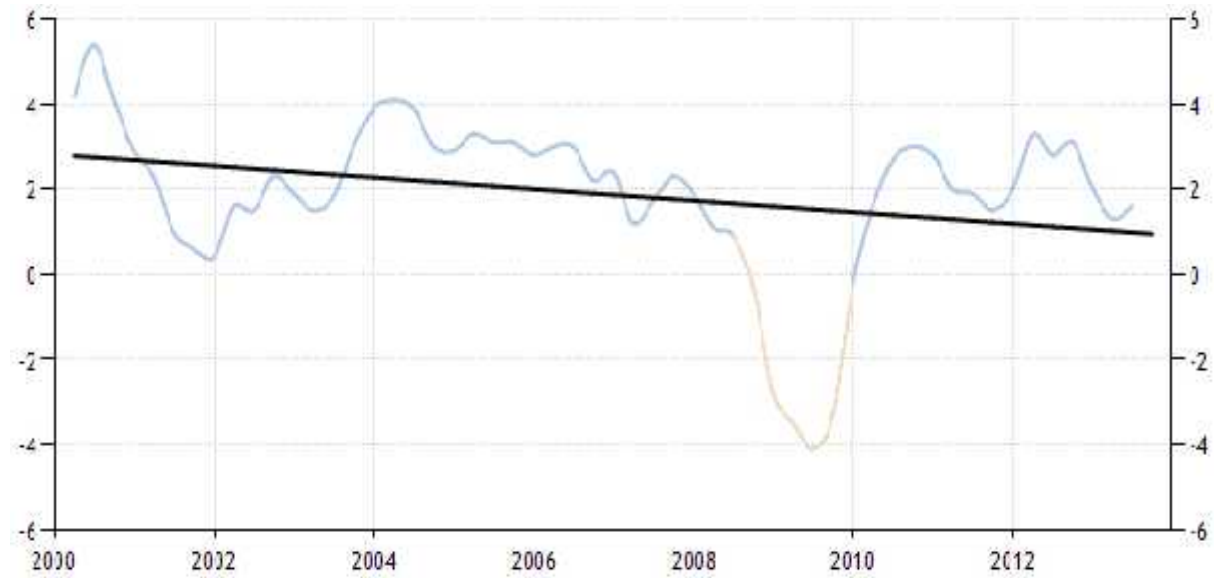
Sursa: George Soue, Prosperity Decade from War to Depression: 1917 – 1929, New York, Rinekart and Winston, 1964, pag.108

Tabel 2
Evoluția masei monetare în SUA în perioada iunie 1921- iunie 1929

Data	Masa monetară (mld USD)
Iunie 1921	45,30
Iunie 1922	47,16
Iunie 1923	51,79
Iunie 1924	54,67
Iunie 1925	59,86
Iunie 1926	63,62
Iunie 1927	66,91
Iunie 1928	71,12
Iunie 1929	73,26

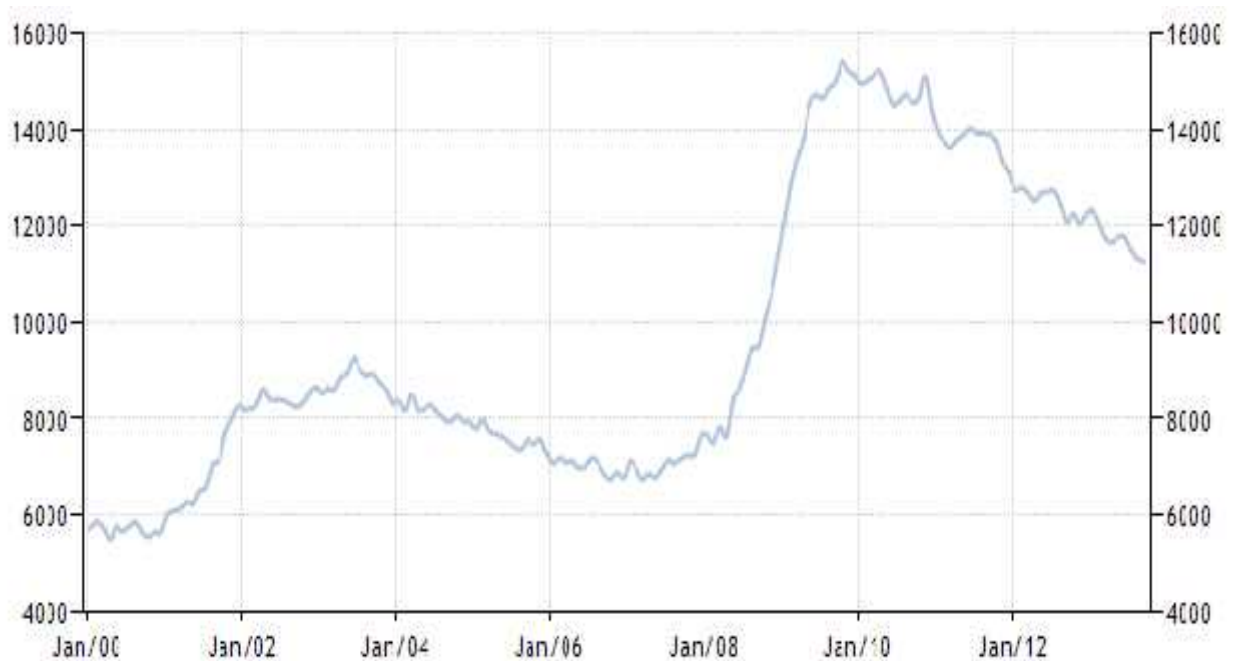
Sursa: M.N. Rothbard, America's Great Depression, Ludwig von Mises Institute, 2008, p. 92

Grafic nr. 1
Evoluția ratei anuale de creștere a PIB în SUA (%)

Sursa: www.tradingeconomics.com

Grafic nr. 2
Evoluția omajului în SUA (mii persoane)

Sursa: www.tradingeconomics.com